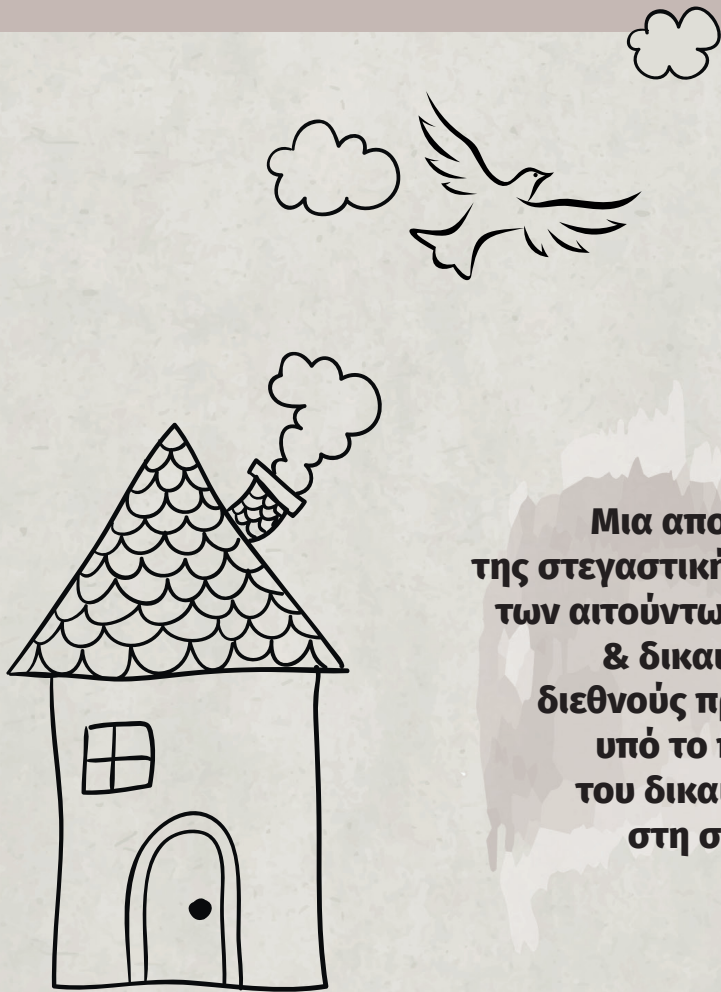

ΧΩΡΙΣ ΣΠΙΤΙ ΧΩΡΙΣ ΕΛΠΙΔΑ

Ιανουάριος 2022

Do the *human right* thing

Υψώνουμε τη φωνή μας για τα δικαιώματα των προσφύγων

Μια αποτίμηση
της στεγαστικής κατάστασης
των αιτούντων - αιτουσών
& δικαιούχων
διεθνούς προστασίας
υπό το πρίσμα
του δικαιώματος
στη στέγη.

Το έργο “Do the human right thing – Υψώνουμε τη Φωνή μας για τα Δικαιώματα των Προσφύγων” υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος Active Citizens Fund, με φορέα υλοποίησης το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ) και εταιρούς το Κέντρο Διοτίμα, την International Rescue Committee Hellas (IRC) και την Propaganda.

Το πρόγραμμα Active Citizens Fund, ύψους € 12εκ, χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) περιόδου 2014 – 2021, γνωστού ως EEA Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active citizens fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το Solidarity Now.

Περισσότερες πληροφορίες: www.activecitizensfund.gr

Συντάκτες: Σπύρος-Βλαντ Οικονόμου (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες), με τη συνδρομή των: Μάρθα Ρούσσου (International Rescue Committee Hellas), Μελίνα Κούμπου (International Rescue Committee Hellas) και Μιχάλη Μαυρομμάτη (Κέντρο Διοτίμα).

Ιδιαίτερες ευχαριστίες για τις πολύτιμες συμβουλές και συστάσεις, στο πλαίσιο επιμέλειας (review) της έκθεσης, προς τις/τους: Ελένη Κάγιου (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες), Μαρία Λιάπη (Κέντρο Διοτίμα), Μίνω Μουζουράκη (Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο), Ντομνίκα Σπυράτου (Ανεξάρτητη Σύμβουλος σε θέματα Μετανάστευσης και Ασύλου) και Χαρά Κατσιγιάννη (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες).

1. Εισαγωγή

Η τρέχουσα έκθεση συντάχθηκε στο πλαίσιο του έργου «Do the *human right* thing – Υψώνουμε τη Φωνή μας για τα Δικαιώματα των Προσφύγων», που υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος **Active Citizens Fund**. Αποτελεί την πρώτη από τρεις εκθέσεις, που θα καλύψουν την πρόσβαση των προσφύγων/ισσών και των αιτούντων/ουσών διεθνή προστασία στο δικαίωμα στη στέγη, στην εργασία και στην υγεία.

Στόχος της έκθεσης είναι η κατά το δυνατόν συνολικότερη ανάδειξη των ζητημάτων που συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν οι αιτούντες/ούσες άσυλο και οι πρόσφυγες/ισσες στην Ελλάδα, σε σχέση με την πρόσβασή τους σε αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης, υπό το πρίσμα του καθολικού δικαιώματος στην επαρκή στέγη/κατοικία. Συνεπώς χωρίζεται σε δύο, κατεχομή, ενότητες, με την πρώτη να εστιάζει στο θεσμικό πλαίσιο και τη δεύτερη στην αποτίμηση των στεγαστικών συνθηκών του υπό εξέταση πληθυσμού.

Η έμφαση στις συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες σχετίζεται με την εμπειρία/τεχνογνωσία των οργανώσεων-εταίρων. Ωστόσο, το πρίσμα της ανάλυσης διακατέχεται από την καταρχήν παραδοχή, πως το ζήτημα της στεγαστικής επισφάλειας ή/και πλήρους έλλειψης στέγης, που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες/ισσες και αιτούντες/ούσες άσυλο, αν και σε διαφορετική κλίμακα και υπό διαφορετικές εκφάνσεις, σαφώς πλήττει έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό συνανθρώπων και συμπολιτών μας. Σε αυτό το πλαίσιο, η προσπάθεια αντιμετώπισης των στεγαστικών ζητημάτων των προσφύγων/ισσών

και αιτούντων/ουσών άσυλο, οφείλει να ενταχθεί σε έναν ευρύτερο σχεδιασμό, που θα αποσκοπεί στη διασφάλιση του δικαιώματος στη στέγη για όλους/ους, με προτεραιότητα, πάντα, τις πλέον ευάλωτες, κοινωνικά, ομάδες.

«Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. «Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτων της θέλησής του.»

Άρθρο 25 (1) Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Μεθοδολογία

- Πέραν της βιβλιογραφικής έρευνας (νόμοι, δημοσιεύματα κλπ), στο πλαίσιο της έκθεσης αξιοποιήθηκαν στοιχεία από τις βάσεις δεδομένων των οργανώσεων, όπως και η εμπειρία από την παρουσία τους στο πεδίο. Παράλληλα, οργανώθηκαν συζητήσεις-συνεντεύξεις με 11 αιτού-

ντες/ούσες άσυλο και πρόσφυγες/ισσες, οι 9 βάσει κοινού ερωτηματολογίου που σχεδιάστηκε από τις οργανώσεις-εταίρους.¹ Παρά τις προσπάθειες διοργάνωσης εστιασμένης συζήτησης με αιτούντες/ούσες άσυλο, αυτές δεν καρποφόρησαν, λόγω περιορισμών εν μέσω πανδημίας (εξεύρεση κατάλληλου χώρου/χρόνου διεξαγωγής).

- Η συλλογή στοιχείων ενισχύθηκε από συναντήσεις με εκπροσώπους της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Αθήνα, της Αναπτυξιακής Μείζονος Αστικής Θεσσαλονίκης (ΜΑΘ), τον Επίκουρο Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής, κ. Νίκο Κουραχάνη, όπως και τακτικές συναντήσεις με ομάδα εθελοντών προσφύγων/ισσών, που δραστηριοποιούνται στην προάσπιση δικαιωμάτων, με την υποστήριξη του Ελληνικού Φόρουμ Προσφύγων.
- Αν και εκ της φύσεως του έργου δεν ήταν εφικτό να αξιοποιηθεί μεγάλο μέρος των πληροφοριών που συλλέχθηκαν, η ομάδα του έργου επιθυμεί να ευχαριστήσει θερμά το σύνολο των συμμετεχόντων/ουσών για την πολύτιμη συνεισφορά, η οποία συντέλεσε στην κατά το δυνατόν καλύτερη πλαισίωση του παρόντος.

2. Θεσμικό πλαίσιο

Η **Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου** (1948) εισήγαγε για πρώτη φορά στην μεταπολεμική εποχή το καθολικό

δικαίωμα στην (επαρκή) κατοικία/στέγη, ως απαρέγκλιτη προϋπόθεση για τη διασφάλιση του δικαιώματος όλων σε ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο.² Έκτοτε, το δικαίωμα έχει αναγνωριστεί σε μία σειρά διεθνών και ευρωπαϊκών κειμένων υπερνομοθετικής ισχύος, τα οποία έχουν κυρωθεί και από την Ελλάδα.³ Μεταξύ αυτών, η Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων του 1951,⁴ η οποία μνημονεύει και το ζήτημα της στέγης των προσφύγων/ισσών, αλλά και η Ευρωπαϊκή Οδηγία Υποδοχής,⁵ η οποία δεσμεύει τα κράτη μέλη της ΕΕ να παρέχουν στέγη σε αιτούντες/ούσες άσυλο που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους για την κάλυψη των βασικών αναγκών τους, για όσο διάστημα παραμένουν στη διαδικασία ασύλου.

«Εδώ το μέρος έχει υγρασία, στάζουν νερά και δεν έχει ρεύμα. Λόγω των συνθηκών, έχω και ψυχολογικά. Θέλω να μάθω την [ελληνική] γλώσσα, να γνωρίσω την [ελληνική] κοινωνία. Από εδώ, όμως, δεν μπορώ».

Ο Μ.Α. είναι αιτών άσυλο από τη Συρία, που μένει σε καταυλισμό της ενδοχώρας.

Στην ελληνική έννομη τάξη, το δικαίωμα στη στέγη, με ιδιαίτερη έμφαση στην μέριμνα που το Κράτος οφείλει να επιδεικνύει προς όσες/ους τη «στερούνται ή [...] στεγάζονται ανεπαρκώς», αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα (άρθρο 21 (4)), όπως και από τον Ν. 4052/2012,⁶ ο οποίος και εισήγαγε για πρώτη φορά τον ορισμό των αστέγων στην ελληνική νομοθεσία.

Τι συνεπάγεται, όμως, η απόλαυση του δικαιώματος στη στέγη;

2.1. Αλληλένδετη φύση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεις των κρατών

Καταρχάς, θα πρέπει να επισημανθεί πως το δικαίωμα στη στέγη δεν θα πρέπει να ταυτίζεται, περιοριστικά, με την εξασφάλιση μιας «σκεπής» ή/και μόνο με την υλική διάσταση ενός καταλύματος.⁷ Κατά γενική παραδοχή, ο χαρακτήρας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι αλληλεξαρτώμενος, αδιαίρετος και αλληλένδετος. Συνεπώς, η πρόσβαση στη στέγη, επηρεάζει, αλλά και επηρεάζεται από την δυνατότητα πρόσβασης σε άλλα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην εργασία και το δικαίωμα στην υγεία,⁸ τα οποία θα εξεταστούν σε επόμενες εκθέσεις του έργου.

Προκειμένου η στέγη να είναι «επαρκής», πρέπει να χαρακτηρίζεται από την άνευ διακρίσεων πρόσβαση των διαμενόντων/ουσών σε απαραίτητες υποδομές και παροχές (π.χ. καθαρό νερό, θέρμανση, οικιακή ενέργεια), να παρέχει προστασία από καιρικά φαινόμενα και να μη θέτει σε κίνδυνο την υγεία των διαμενουσών/όντων. Θα πρέπει, τέλος και μεταξύ άλλων, να επιτρέπει την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες (π.χ. υγείας) και στην εργασία, να είναι οικονομικά προσιτή και να παρέχει ασφάλεια διαμονής (security of tenure).⁹

Στο πνεύμα των παραπάνω, η ελληνική νομοθεσία αναγνωρίζει έναν διευρυμένο ορισμό της έννοιας της αστεγίας, συνδέοντάς την τόσο με την πλήρη απουσία στέγης, όσο και με «την επισφαλή πρόσβαση σε επαρκή [...] κατοικία

που πληροί τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές και διαθέτει τις βασικές υπηρεσίες ύδρευσης και ηλεκτροδότησης».¹⁰ Αναγνωρίζει επίσης πως «στους άστεγους περιλαμβάνονται ιδίως αυτοί που διαβιούν στο δρόμο, σε ξενώνες, αυτοί που φιλοξενούνται από ανάγκη προσωρινά σε ιδρύματα ή άλλες κλειστές δομές, καθώς και αυτοί που διαβιούν σε ακατάλληλα καταλύματα».¹¹

Ο ως άνω ορισμός είναι επηρεασμένος και από την τυπολογία ΕΤΗΘΣ,¹² που αποτελεί «[τ]ην καλύτερη ευρωπαϊκή κατηγοριοποίηση για την έλλειψη στέγης», όπως επισημαίνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.¹³ Συνεπώς, η τρέχουσα έκθεση υιοθετεί την εν λόγω τυπολογία, η οποία διαχωρίζει την έλλειψη στέγης σε τέσσερις, βασικές κατηγορίες: 1) άστεγοι στο δρόμο (π.χ. διαμονή σε δημόσιους χώρους ή σε ξενώνες ύπνου), 2) στερούμενοι (μόνιμης) κατοικίας (π.χ. ξενώνες γυναικών και βραχυχρόνια φιλοξενία σε χώρους υποδοχής), 3) άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης (π.χ. σε καταλήψεις ή υπό την απειλή της έξωσης και ενδοοικογενειακής βίας) και 4) άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή-ακατάλληλα καταλύματα (π.χ. σε χώρους με υπερβολικά μεγάλο αριθμό ατόμων, σε containers και αυτοσχέδια παραπήγματα).

2.2. Υποχρεώσεις Κρατών

Το δικαίωμα στη στέγη δημιουργεί μια σειρά υποχρεώσεων από πλευράς των κρατών. Συγκεκριμένα, τα κράτη οφείλουν να παρέχουν (προσωρινή) στέγη σε αιτούντες/ούσες άσυλο, στο πλαίσιο που προαναφέρθηκε, ενώ θετική υποχρέωση παροχής στέγης μπορεί να προκύψει και για περιπτώσεις προσφύγων/ισών,

κατ' εφαρμογή του Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.¹⁴ Παράλληλα, έχουν θετική υποχρέωση να προστατεύουν και να προσπαθούν ενεργά για την σταδιακή, άνευ διακρίσεων, εκπλήρωση του δικαιώματος στη στέγη και την εξάλειψη της αστεγίας, μέσω και της υλοποίησης προγραμμάτων κοινωνικής κατοικίας.

Επιπροσθέτως, τα κράτη οφείλουν να μην προβαίνουν σε έκνομες αναγκαστικές εξώσεις. Σε περιπτώσεις εξώσεων «και ιδίως όσων αφορούν μεγάλες ομάδες [ατόμων]» θα πρέπει, σε διαβούλευση και με τα άτομα που πλήττονται, να έχουν εξετάσει κάθε δυνατή εναλλακτική προτού προβούν στην έξωση¹⁵ και, σε περιπτώσεις που η έξωση θα δημιουργούσε κίνδυνο αστεγίας ή/και παραβίασης άλλων θεμελιωδών δικαιωμάτων, να λαμβάνουν μέτρα «στον μέγιστο βαθμό των διαθέσιμων πόρων του[ς]» για την διασφάλιση λύσεων, όπως η στέγαση σε κατάλληλες εναλλακτικές.¹⁶ Ως προς αυτό, η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να προβεί στην μαζική έξωση (10.000) προσφύγων/ισσών από δομές του συστήματος υποδοχής την 1^η Ιουνίου 2020,¹⁷ θα πρέπει να εξεταστεί για το βαθμό συμμόρφωσης με τα ως άνω.

Περαιτέρω, σε συνάρτηση και με τις οικονομικές τους δυνατότητες –οι οποίες δεν μπορούν καθαυτές να αποτελέσουν αιτιολογία αδράνειας– τα κράτη οφείλουν να υποστηρίζουν ιδίως τις ευπαθείς ομάδες, με την πρόσβαση σε προσιτή κατοικία, μέσω (π.χ.) επιδομάτων στέγασης και άλλων μέτρων. Θα πρέπει, επίσης, να λειτουργούν αποτελεσματικούς μηχανισμούς εποπτείας, ώστε να μπορεί να εξακριβωθεί ο αριθμός των αστέγων ή/και ανεπαρκώς στεγασμένων ατόμων εντός της δικαιοδοσίας τους,¹⁸ ως προϋπόθεση και για τη χάραξη αποτελεσματικών πολιτικών. Ως προς το τελευταίο, πέραν

περιστασιακών ή κατά τόπους καταγραφών, στην Ελλάδα συνεχίζουν να μην υπάρχουν συστηματικά διαθέσιμα, εξειδικευμένα στατιστικά για τον πληθυσμό αστέγων της χώρας.¹⁹ Ενδεικτικά, τα τελευταία διαθέσιμα στατιστικά για τον αριθμό των αστέγων, αφορούν μια πρώτη καταγραφή, σε μόλις 7 από τους 332 δήμους της Ελλάδας, που έγινε τον Μάιο του 2018.²⁰

Τέλος θα πρέπει να επισημανθεί πως το ζήτημα της στέγης απασχολεί σε αυξανόμενο βαθμό και τις πολιτικές διεργασίες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.²¹ Το 2021, μάλιστα, σηματοδότησε τα εγκαίνια της Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας Καταπολέμησης της Αστεγίας, ως διακριτής δράσης στο πλαίσιο εφαρμογής των 20 αρχών του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων, εκ των οποίων η 19^η αφορά τη στέγη.²²

3. Κατάσταση στο Πεδίο

3.1. Γενική αποτύπωση

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα, συνολικά στοιχεία του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου,²³ τον Οκτώβριο του 2021 στην Ελλάδα παρέμεναν 41.951 αιτούντες/ούσες άσυλο, βάσει των εκκρεμών αποφάσεων ασύλου. Ο αριθμός των δικαιούχων διεθνούς προστασίας εκτιμόταν στις 100.000, σύμφωνα με δηλώσεις του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου.²⁴

Ως προς τη στεγαστική τους κατάσταση, η έλλειψη επαρκών στοιχείων καθιστά αδύνατη την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για το σύνολο του πληθυσμού. Αν και ποσοτικά δεδο-

μένα με τον αριθμό διαμενόντων/ουσών ανά δομή αρμοδιότητας του Υπουργείου δημοσιεύονται τακτικά,²⁵ στις δημοσιεύσεις δεν περιλαμβάνεται το νομικό τους καθεστώς. Το ζήτημα περιπλέκεται και από το ότι ένας άγνωστος, πλην σημαντικός αριθμός ατόμων, που έχουν ήδη λάβει καθεστώς διεθνούς προστασίας στην Ελλάδα, όπως και ατόμων, των οποίων οι αιτήσεις ασύλου έχουν απορριφθεί, συνεχίζουν να διαμένουν/επιστρέφουν σε καταυλισμούς ή/και αναγκάζονται να διαβιούν στο δρόμο και σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης, λόγω της έλλειψης εναλλακτικών (ένταξης ή επιστροφής). Η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να ορίσει μονομερώς την Τουρκία ως “ασφαλή τρίτη χώρα” για τα άτομα από τη Συρία, το Αφγανιστάν, το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν και τη Σομαλία,²⁶ παρά την πληθώρα των στοιχείων που συνηγορούν προς την αντίθετη κατεύθυνση,²⁷ αλλά και την πλήρη αναστολή επιστροφών προς την Τουρκία από τον Μάρτιο 2020, διογκώνει περαιτέρω το εν λόγω πρόβλημα, εξωθώντας άντρες, γυναίκες (ακόμη και εγκύους) και παιδιά σε ένα νομικό κενό, χωρίς πρόσβαση στη στέγη ή/και στα μέσα κάλυψης των βασικών τους αναγκών (π.χ. ιατρική περίθαλψη).²⁸ Τέλος, αντίστοιχη έλλειψη στοιχείων υπάρχει και για τον αριθμό ατόμων, των οποίων τα αιτήματα ασύλου δεν έχουν ακόμη καταγραφεί, με συνέπεια να στερούνται πρόσβασης σε συνθήκες υποδοχής και ιδίως στη στέγη.²⁹

Σε κάθε περίπτωση, βάσει των στοιχείων Οκτωβρίου, 18.147 άτομα ζούσαν σε καταυλισμούς και 4.327 σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ). Εξ' αυτών, 340 ήταν ασυνόδευτα παιδιά. Επιπλέον, 15.477 άτομα διέμεναν σε διαμερίσματα του προγράμματος ΕΣΤΙΑ και 1.791 ασυνόδευτα παιδιά σε ξενώνες και διαμερίσματα υποστηριζόμενης διαβίωσης.³⁰

3.2 Συνθήκες στέγασης

3.2.1 Σύστημα υποδοχής και αιτούντες/ούσες άσυλο

Σύμφωνα με την **Οδηγία Υποδοχής**, η Ελλάδα, όπως όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, οφείλει να παρέχει στα άτομα που αιτούνται διεθνή προστασία υλικές συνθήκες υποδοχής, μεταξύ των οποίων και η στέγη. Αυτές (οι συνθήκες) πρέπει να «εξασφαλίζουν [...] ένα επαρκές βιοτικό επίπεδο, το οποίο εγγυάται τη συντήρησή τους και προστατεύει τη σωματική και ψυχική τους υγεία, με γνώμονα το σεβασμό στην ανθρωπινή αξιοπρέπεια».³¹ Ωστόσο, όπως έχει πολλαπλά αναδειχθεί ήδη από το 2011, με την καταδίκη της χώρας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την υπόθεση *M.S.S.*,³² παρά τη σημαντική πρόοδο, η Ελλάδα συνεχίζει να μην πληροί τα κριτήρια της παραπάνω υποχρέωσης.

Οι λόγοι ποικίλουν και σαφώς σχετίζονται και με την έλλειψη ενός ουσιαστικού μηχανισμού για τον καταμερισμό της ευθύνης προστασίας των προσφύγων στην ΕΕ, αλλά κυρίως δυσχεραίνονται από τις ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές επιλογές σε σχέση με τη διαχείριση του ζητήματος. Ενδεικτικότερο παράδειγμα είναι η συνεχιζόμενη και αυξανόμενη τάση στέγασης των αιτούντων/ουσών άσυλο σε καταυλισμούς μεγάλης κλίμακας, που έχουν επί χρόνια αναδείξει την ασυμβατότητά τους με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – αντιβαίνουν δε και τον σκοπό της ένταξης όσων αναγνωρίζονται ως δικαιούχοι/ες διεθνούς προστασίας, η οποία συναρτάται καθοριστικά και από την έγκαιρη υποστήριξη, τόσο των νεοεισερχομένων, όσο και των κοινωνιών υποδοχής.³³

Α. Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) νησιών και καταυλισμοί ενδοχώρας

Στις 18 Νοεμβρίου 2021,³⁴ κανένα από τα ΚΥΤ των νησιών δεν ξεπερνούσε το 30% της προβλεπόμενης χωρητικότητάς του, με μοναδική εξαίρεση το ΚΥΤ της Κω, όπου οι διαμένουσες/οντες προσέγγιζαν το 70% του δυναμικού φιλοξενίας της δομής. Αντιστοίχως, για την ενδοχώρα, από τους συνολικά 26 καταυλισμούς τον Οκτώβριο του 2021, μόνο αυτός του Ελαιώνα συνέχιζε να ξεπερνά την προβλεπόμενη χωρητικότητά του.³⁵

Σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω, τον Σεπτέμβριο του 2020, 18 από τους (τότε) συνολικά 32 καταυλισμούς της ενδοχώρας προσέγγιζαν ή/και υπερέβαιναν την χωρητικότητά τους ακόμη και κατά 40%, με αποτέλεσμα περισσότερα από 1.300 άτομα να διαμένουν σε σκηνές και 1.524 σε αυτοσχέδια παραπήγματα.³⁶ Στα δε νησιά, οι συνθήκες συνωστισμού έως και τους πρώτους μήνες του 2020 είχαν ξεπεράσει κάθε αρνητικό ρεκόρ, με περισσότερα από 38.000 άτομα, στην πλειοψηφία τους οικογένειες με παιδιά, να αναγκάζονται να ζουν σε άκρως ανθυγιεινές συνθήκες, χωρίς ουσιαστική πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, σε χώρους που είχαν σχεδιαστεί για την φιλοξενία λιγότερων από 6.200 ατόμων.³⁷

Παρ' όλα αυτά, θα πρέπει να επισημανθεί πως η λεγόμενη «αποσυμφόρηση» των δομών είναι αποτέλεσμα σειράς παραγόντων. Μεταξύ αυτών, η μείωση των αφίξεων εν μέσω πανδημίας, η μεταφορά χιλιάδων ανθρώπων από τα νησιά στην ενδοχώρα, συχνά χωρίς σχέδιο για τη διασφάλιση της στέγασής τους,³⁸ αλλά και η επιτάχυνση των διαδικασιών ασύλου, εις βάρος του δίκαιου χαρακτήρα τους. Στη σκιά των παραπάνω, θα πρέπει να τονιστεί και η

πληθώρα των καταγγελιών περί βίαιων και παράνομων επαναπροωθήσεων, που θέτουν σε κίνδυνο γυναίκες, άντρες και παιδιά,³⁹ παραβιάζοντας κατάφωρα τον πυρήνα του μεταπολεμικού συστήματος διεθνούς προστασίας (αρχή της μη επαναπροώθησης).

Επιπλέον, παρά τη μείωση του συνωστισμού, οι διαμένοντες/ουσες των καταυλισμών δεν παύουν να ζουν σε συνθήκες συγχρωτισμού και έλλειψης υγιεινής. Μάλιστα, όπως αναδείχθηκε

«[Εδώ] μπορώ να ενταχθώ χωρίς θέμα. Έχω και μια πολύ καλή γειτόνισσα που με βοηθάει πολύ για [να βρω] γιατρό και με [κατευθύνει] αν θέλω να πάω κάπου. Είμαι 1,5 χρόνο σε αυτό το σπίτι. Δεν θέλω να φύγω από εδώ και λόγω της γειτόνισσάς μου».

Η Α.Α. είναι μόνη μητέρα, προσφάτως αναγνωρισμένη προσφύγισσα, που διέμενε σε διαμέρισμα του προγράμματος ΕΣΤΙΑ κατά τη στιγμή της επικοινωνίας.

σε πρόσφατη μελέτη,⁴⁰ ο κίνδυνος μόλυνσης από τον κορωνοϊό για τα άτομα που διέμεναν σε δομές υποδοχής στην Ελλάδα το 2020 ήταν έως και 3 φορές υψηλότερος απ' ό τι για τον γενικό πληθυσμό. Σε αυτό το πλαίσιο, ανησυχία για την υγεία των διαμενόντων/ουσών προκαλεί και η χαμηλή εμβολιαστική κάλυψη στους καταυλισμούς, που δεν ξεπερνούσε το 33% στα τέλη Οκτωβρίου.⁴¹

Σε ό,τι αφορά ιδίως τα νησιά, ήδη από τη δημιουργία των λεγόμενων «hotspot» άρχισε να εκτυλίσσεται μια προφανής κρίση ψυχικής υγείας και προστασίας, η οποία διογκώθηκε περαιτέρω με την εκδήλωση της πανδημίας COVID-19. Οι δυσανάλογοι περιορισμοί που επιβλήθηκαν και συνεχίζουν να επιβάλλονται στις εν γένει προσφυγικές δομές επ' αφορμή της πανδημίας,⁴² επιδείνωσαν περαιτέρω την ψυχική υγεία των διαμενόντων/ουσών,⁴³ μεγάλος αριθμός εκ των οποίων έχουν υποστεί βία, κακοποίηση και εκμετάλλευση στη χώρα καταγωγής, στη διαδρομή προς την Ευρώπη, αλλά και μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα. Η αντοχή, ιδίως όσων έχουν και επιπρόσθετες ευαλωτότητες, συνεχίζει να δοκιμάζεται στα ΚΥΤ, με την αυξανόμενη ευαλωτότητα να αποτελεί επίσης την πραγματικότητα όσων ανήκουν σε ομάδες που υφίστανται διακρίσεις, όπως είναι η κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ.⁴⁴

Το νέο μοντέλο των Κλειστών-Ελεγχόμενων Δομών (ΚΕΔ), που ήδη λειτουργούν σε Σάμο, Λέρο και Κω, όπως και των περιφραγμένων καταυλισμών της ενδοχώρας, είναι πιθανό να υπονομεύσει περαιτέρω την προστασία του συνόλου των διαμενόντων/ουσών, εντείνοντας τη δυσκολία πρόσβασης σε εξειδικευμένες υπηρεσίες ή/και στην εκπαίδευση στις κοντινές κοινότητες. Παράλληλα, η απομόνωσή τους από την κοινωνία, η οποία εντείνεται και από την ανεπαρκή πρόσβαση σε δημόσιες συγκοινωνίες,⁴⁵ δημιουργεί εμπόδια και στη διαδικασία ένταξης όσων θα μείνουν στην Ελλάδα.⁴⁶ Όπως επισημαίνει και η

«Όταν ήρθαμε δεν ήταν καθαρά. Τα στρώματα δεν ήταν καθαρά. Τώρα βάζω κουβέρτες για να μπορούμε να κοιμηθούμε. Νιώθω [ωστόσο] ανασφάλεια γιατί δεν ξέρω τι θα ξημερώσει. Η ασφάλεια [διαμονής] στο χώρο είναι προσωρινή.»

Η Α.Λ. είναι αιτούσα άσυλο, μητέρα 6 παιδιών, που ζει με την οικογένειά της σε διαμέρισμα του προγράμματος ΕΣΤΙΑ.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή,⁴⁷ η «[έ]νταξη, συμβαίνει σε κάθε χωριό, πόλη και περιοχή όπου μετανάστες ζουν, εργάζονται και πάνε στο σχολείο ή σε ένα αθλητικό κέντρο» και άρα σαφώς όχι εντός περικλειστων καταυλισμών, εκτός του αστικού ιστού. Είναι τρομερά ανησυχητικό πως ούτε δύο μήνες από τα εγκαίνια της πρώτης Κλειστής-Ελεγχόμενης Δομής (ΚΕΔ) στη Σάμο, διαμένουσες/οντες εκφράζουν βαθιά αγωνία και για τις νέες συνθήκες εγκλεισμού τους.⁴⁸

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να επισημανθεί και το ιδιότυπο καθεστώς υποδοχής στην Κω, όπου από τον Ιανουάριο του 2020 σχεδόν το σύνολο των αιτούντων/ουσών άσυλο που φτάνουν στο νησί αναζητώντας προστασία, αντί φιλοξενίας, τίθενται σε ένα βάνουσο καθεστώς διοικητικής κράτησης, σε άκρως ακατάλληλες συνθήκες, χωρίς επαρκή πρόσβαση σε ιατρική και (ιδίως) ψυχοκοινωνική υποστήριξη.⁴⁹ Δέκτες αυτής της πολιτικής έχουν, μεταξύ άλλων, υπάρξει γυναίκες, επιζώσες έμφυλης βίας, άτομα που έχουν υποστεί βασανιστήρια, μέλη της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ, οικογένειες (και μονογονεϊκές) με μικρά παιδιά, αλλά και ασυνόδευτα παιδιά, που είχαν εσφαλμένα καταγραφεί ως ενήλικες στο στάδιο της αρχικής καταγραφής.⁵⁰

Παράλληλα, τόσο στα νησιά, όσο και στην ενδοχώρα, συνεχίζουν να αναφέρονται διακοπές στην παροχή ηλεκτρισμού.⁵¹ Εν όψει της πτώσης των θερμοκρασιών, αλλά και της συνεχιζόμενης διαβίωσης ατόμων σε σκηνές και αυτοσχέδια παραπήγματα στους καταυλισμούς της ενδοχώρας,⁵² το παραπάνω δημιουργεί εκ νέου ανησυχίες για το κατά πόσο οι διαμένοντες/ουσες θα αναγκαστούν, για ακόμη μια φορά, να βιώσουν το κρύο του χειμώνα χωρίς δυνατότητα να ζεσταθούν.

B. Πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ και διαμονή στον αστικό ιστό

Στον αντίποδα των καταυλισμών, το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ⁵³ ξεκίνησε να λειτουργεί το 2015 και έχει έκτοτε φιλοξενήσει 80.000 άτομα, κυρίως ευάλωτες οικογένειες σε διαμερίσματα εντός του αστικού ιστού 18 περιοχών της επικράτειας. Όπως επισημαίνει και το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, «[η] διαμονή στον αστικό ιστό συμβάλλει στην αποκατάσταση της

αίσθησης της ομαλότητας και παρέχει καλύτερη πρόσβαση σε υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης και της υγείας».⁵⁴

Τα συγκριτικά οφέλη του προγράμματος, αν και σε πρώιμο στάδιο, αναδεικνύονται και από τον περιορισμένο, έως τη στιγμή της συγγραφής, αριθμό ερωτηματολογίων που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο του έργου. Συγκεκριμένα, από τα 5 άτομα που διέμεναν σε διαμερίσματα του προγράμματος ΕΣΤΙΑ, μόλις 1 εξέφρασε δυσαρέσκεια όταν ρωτήθηκε για τη διαμονή του ίδιου και της οικογένειάς του, για λόγους, ωστόσο, που σχετίζονταν με την απόσταση από την Αθήνα και τη δυσκολία πρόσβασης στην αγορά εργασίας και όχι τις συνθήκες στέγασης καθαυτές. Σε 2, μάλιστα, περιπτώσεις, επισημάνθηκε ως θετική η δυνατότητα συναναστροφής με Έλληνες πολίτες. Στα αρνητικά, θα πρέπει, ωστόσο να αναφερθεί πως 4 από τα 5 άτομα που ερωτήθηκαν, επεσήμαναν πως οι συνθήκες, στις οποίες τους είχε παραχωρηθεί, αρχικά, ο χώρος διαμονής, δεν ήταν αξιοπρεπείς, με μερικά από τα προβλήματα που αναφέρθηκαν να αφορούν την ύπαρξη κοριών και εντόμων, όπως και λερωμένων τοίχων και στρωμάτων. Το ζήτημα θα πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω και ως προς το δυνητικό συσχετισμό του με τις περικοπές που υπέστη το πρόγραμμα το περασμένο έτος.⁵⁵ Παράλληλα, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί πως η προσωρινότητα της διαμονής υπό το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ (όσο διαρκεί η διαδικασία ασύλου) δεν ισοδυναμεί με πρόσβαση στο δικαίωμα στη στέγη, γεγονός που φαίνεται να εντείνει την αγωνία των διαμενόντων/ουσών για το μέλλον. Σε ό,τι αφορά στα άτομα που είχαν καταφέρει να εξασφαλίσουν ανεξάρτητη στέγη, σύμφωνα με τους νέους κανόνες που έθεσε σε ισχύ το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου την 1η Ιουλίου 2021, δεν μπορούν πλέον να έχουν

πρόσβαση στην οικονομική βοήθεια του προγράμματος ΕΣΤΙΑ. Για να είναι επιλέξιμα για χρηματική βοήθεια, πρέπει να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μετακομίσουν σε εγκαταστάσεις υπό την επίβλεψη του Υπουργείου ή/και των οργανώσεων-εταίρων του. Ως αποτέλεσμα, άνθρωποι που ζούσαν σε δικό τους σπίτι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν και να ζήσουν σε καταυλισμό, χωρισμένοι και απομονωμένοι από την κοινότητα στην οποία ανήκαν, προκειμένου να λάβουν χρηματική βοήθεια και να μπορούν να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες. Πρόκειται για άλλη μια πολιτική που εμποδίζει, αντί να προωθεί την ένταξη.⁵⁶

Γ. Αστεγία και διαβίωση σε επισφαλείς συνθήκες

Άγνωστος παραμένει ο αριθμός των αιτούντων/ουσών, όπως και προσφύγων/ισών που ζουν σε συνθήκες πλήρους έλλειψης στέγης και σε εγκαταλελειμμένα κτίρια/καταλήψεις, όπως και όσων δεν διαθέτουν σταθερή στέγη, με αποτέλεσμα να μετακινούνται από χώρο σε χώρο. Από την εμπειρία, ωστόσο, των οργανώσεων, διαφαίνεται μια αόρατη κρίση που επηρεάζει ακόμη και άκρως ευάλωτα άτομα, τα οποία στερούνται στέγης και προστασίας.

Ενδεικτικά, αν και η εξαγωγή επακριβών συμπερασμάτων δεν είναι εφικτή, καθώς το θέμα ξεπερνά τις δυνατότητες εποπτείας που έχουν οι οργανώσεις, από τις αρχές του 2020 έως και τα μέσα Νοεμβρίου 2021, οι υπηρεσίες του ΕΣΠ έλαβαν αιτήματα υποστήριξης από 1.461 άτομα που καταγράφηκαν ως άστεγα ή/και διαμένοντα σε καταλήψεις,⁵⁷ μεταξύ των οποίων και γυναίκες, θύματα εμπορίας ανθρώπων, όπως και ασυνόδευτα παιδιά. Έως και τον Νοέμβριο του

2020, στην συντριπτική πλειοψηφία (94%) τα άτομα ήταν αιτούντες/ούσες άσυλο, των οποίων τα αιτήματα, συχνά, δεν είχαν καταγραφεί, κυρίως στην Αθήνα (48%) και τη Θεσσαλονίκη (31%), με τις υπόλοιπες περιπτώσεις (5-6%) να αφορούν άτομα που είχαν ήδη λάβει καθεστώς διεθνούς προστασίας στην Ελλάδα.

Παρεμφερής είναι η εμπειρία και του Κέντρου Διοτίμα, που το 2020 προέβη στην παραπομπή σχεδόν 24% (επί συνόλου 785) των υποστηριζόμενων επιζωσών/ επιζώντων έμφυλης βίας σε φορείς στέγασης, λόγω διαβίωσης στο δρόμο, αλλά και σε επισφαλείς συνθήκες, όπως τα ΚΥΤ και οι καταυλισμοί. Το αντίστοιχο ποσοστό για το 2021 ήταν 22%.⁵⁸ Σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να τονιστεί και η δυσκολία που συναντάται στην προσπάθεια άμεσης απομάκρυνσης των ατόμων που έχουν υποστεί έμφυλη βία σε δομές στην Ελλάδα (π.χ. ΚΥΤ) από το κακοποιητικό περιβάλλον, λόγω και της ανεπάρκειας θέσεων του δημόσιου συστήματος ξενώνων.⁵⁹

Τέλος, ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει και στη συνεχιζόμενη επισφαλή διαβίωση των ασυνόδευτων παιδιών. Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που έχουν σημειωθεί τα τελευταία έτη, όπως η νομική κατάργηση της «προστατευτικής κράτησης» και η αυξανόμενη έμφαση στα σχήματα ημιαυτόνομης διαβίωσης, πολλά ασυνόδευτα παιδιά συνεχίζουν να βρίσκονται αντιμέτωπα με την αστεγία/επισφαλή διαβίωση, όπως αναδεικνύεται και από τα 1.122 αιτήματα στέγασης που έλαβε ο Εθνικός Μηχανισμός Επείγουσας Ανταπόκρισης στο διάστημα Απριλίου-Οκτωβρίου 2021.⁶⁰ Σοβαρό παραμένει και το θέμα της έλλειψης επιλογών στέγασης των ασυνόδευτων μετά την ενηλικίωση, στο πλαίσιο της προστασίας της νεότητας, το οποίο έχει ξεταστεί σε άλλες εκθέσεις.⁶¹

3.2.2. Δικαιούχοι/ες Διεθνούς Προστασίας: περιορισμένες επιλογές μετά την αναγνώριση

Από τον Μάρτιο του 2020, τα άτομα που λαμβάνουν καθεστώς προστασίας στην Ελλάδα υποχρεούνται, με ελάχιστες εξαιρέσεις, να εγκαταλείψουν τους χώρους στους οποίους στεγάζονταν στο πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου, ενώ παράλληλα διακόπτεται και το οικονομικό βοήθημα που λάμβαναν, εντός 30 ημερών από την επίδοση της θετικής απόφασης ασύλου τους.⁶² Με την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων, χιλιάδες αναγνωρισμένοι πρόσφυγες, ακόμα και μητέρες με μικρά παιδιά, έγκυες ή μόνες γυναίκες, ηλικιωμένοι και χρόνιοι ασθενείς, βρέθηκαν χωρίς στέγη, ζώντας σε πλατείες για παρατεταμένα χρονικά διαστήματα,⁶³ με άμεσο κίνδυνο για την ασφάλειά τους. Όπως, ενδεικτικά αναφέρει το Κέντρο Διοτίμα,⁶⁴ «η αστεγία προκαλεί ή εντείνει τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα των επιζώσων», ενώ 1 στις 3 επιζώσες που υποστηρίχθηκαν από την οργάνωση στο διάστημα Ιουνίου-Νοεμβρίου 2019, είχε υποστεί τουλάχιστον 1 περιστατικό έμφυλης βίας, συμπεριλαμβανομένου του βιασμού, που συνδεόταν άμεσα με την έλλειψη στέγης.

Επιπλέον, πολλά από τα άτομα αυτά αλλά και οικογένειες αναγκάστηκαν να επιστρέψουν ή/και να παραμείνουν στους καταυλισμούς πέραν του νέου ορίου των 30 ημερών, προκειμένου να έχουν πρόσβαση στα ελάχιστα, όπως νερό, τροφή, στέγη και πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη. Το γεγονός ότι χιλιάδες δικαιούχοι προστασίας συνεχίζουν να παραμένουν και σήμερα σε προσφυγικούς καταυλισμούς, σε υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης, αποκαλύπτει την έλλειψη βιώσιμων εναλλακτικών στη διάθεσή τους. Αυτή η πραγματικότητα είναι

απόρροια της αποτυχίας της Ελλάδος και της ΕΕ να εφαρμόσουν μια αποτελεσματική, χρηματοδοτούμενη πολιτική ένταξης, η οποία συνεχίζει να επαφίεται στο πρόγραμμα Helios,⁶⁵ που ωστόσο αδυνατεί να καλύψει το πλήρες φάσμα των αναγκών.

Ενδεικτικά, από τις αρχές του προγράμματος τον Σεπτέμβριο του 2019, έως και το Νοέμβριο του 2021, συνολικά εγγράφηκαν στο πρόγραμμα 33.688 δικαιούχοι/ες διεθνούς προστασίας, εκ των οποίων ούτε το 50% (15.960 ή 6.316 νοικοκυριά) δεν κατάφεραν να λάβουν το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ οικονομικό βοήθημα για την κάλυψη (μέρους) του ενοικίου. Τα άτομα που συνέχιζαν να επωφελούνται από αυτό το επίδομα το Νοέμβριο 2021 ήταν 2.099.⁶⁶ Στον αντίποδα αυτών των στοιχείων, στο διάστημα μεταξύ Ιανουαρίου 2019-Οκτωβρίου 2021, στην Ελλάδα έλαβαν καθεστώς διεθνούς προστασίας περισσότερα από 67.000 άτομα,⁶⁷ αριθμός διπλάσιος των ατόμων που εγγράφησαν συνολικά στο Helios.

Αν και οι λόγοι της απόκλισης ποικίλουν, το παραπάνω αναδεικνύει και ένα κενό ως προς την ομαλή μετάβαση των δικαιούχων από το σύστημα υποδοχής, προς μια αυτόνομη ζωή εντός της κοινωνίας υποδοχής. Κάποιοι από τους λόγους σχετίζονται με τις απαιτήσεις του προγράμματος, στις οποίες οι ωφελούμενοι/ες δυσκολεύονται να ανταποκριθούν, λόγω και της έλλειψης ευκαιριών εκμάθησης της ελληνικής ήδη από το στάδιο της διαδικασίας ασύλου.⁶⁸ Άλλοι, με τα κριτήρια συμπερίληψης στο πρόγραμμα, τα οποία αποκλείουν όσα άτομα έλαβαν καθεστώς διεθνούς προστασίας πριν από το 2018 και όσα άτομα δεν διέμεναν, κατά τη στιγμή της αναγνώρισης του καθεστώτος τους σε επίσημες δομές υποδοχής.⁶⁹ Το τελευταίο, μάλιστα, θα

μπορούσε να θεωρηθεί πως προάγει την εξαρτημένη διαβίωση σε δομές, εις βάρος των προοπτικών ανάκτησης ενός βαθμού αυτονομίας, ενώ αποκλείει και τα άτομα που κατάφεραν να αυτοστεγαστούν, αλλά και άτομα που, λόγω των κενών του συστήματος υποδοχής, αναγκάστηκαν να ζουν στο δρόμο ή σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης. Τέλος και μεταξύ άλλων, βασικό πρόβλημα παραμένει και το ότι η πρόσβαση στο βοήθημα του προγράμματος προϋποθέτει την προσκόμιση μισωτηρίου συμβολαίου και άρα τη δυνατότητα εκ των προτέρων κάλυψης τουλάχιστον δύο μηνών ενοικίου, με πόρους που οι προσφάτως αναγνωρισμένοι/ες πρόσφυγες/ισσες, συχνά, δεν έχουν.

A. Αδυναμία Πρόσβασης στην κοινωνική πρόνοια

Στα ζητήματα που εντείνουν την στεγαστική επισφάλεια των προσφύγων/ισσών στην Ελλάδα θα πρέπει να προστεθεί και η αντιδιαστολή μεταξύ νομοθεσίας και πρακτικής. Αν και βάσει εθνικής νομοθεσίας οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας έχουν δικαίωμα πρόσβασης στην ιατρική περίθαλψη και στην κοινωνική αρωγή «με τους όρους που ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες»,⁷⁰ νομικά και διοικητικά προσκόμματα αποκλείουν, στην πράξη, την ίση δυνατότητα απόλαυσης αυτών των δικαιωμάτων.⁷¹ Ενδεικτικά, για την πρόσβαση στο εθνικό επίδομα στέγασης, οι δικαιούχοι/οι διεθνούς προστασίας πρέπει να έχουν συμπληρώσει πέντε χρόνια νόμιμης διαμονής στη χώρα, τα οποία υπολογίζονται από τη στιγμή υποβολής του αιτήματος ασύλου τους.⁷² Με τη σειρά του, αυτό ήδη αποκλείει την πλειονότητα των 97.000 και πλέον ατόμων που έλαβαν καθεστώς προστασίας στην Ελλάδα από το 2016 και έπειτα,⁷³ που, όπως αποτυπώνεται και σε έναν αυξανόμενο

αριθμό Δικαστικών αποφάσεων στα κράτη μέλη της ΕΕ,⁷⁴ παραμένουν έκθετοι/ες σε δυσνητικές συνθήκες απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης και σε αδυναμία κάλυψης των βιοτικών τους αναγκών, όπως η στέγη.

Τέλος, προσκόμματα εντοπίζονται και για τα άτομα που δικαιούνται και έχουν καταφέρει και στην πράξη να έχουν πρόσβαση στην κοινωνική πρόνοια, λόγω της πολύμηνης αναμονής, που μπορεί να φτάσει και το έτος, για την ανανέωση των αδειών διαμονής τους. Στο μεσοδιάστημα, οι βεβαιώσεις που λαμβάνουν από τις αρμόδιες αρχές (αστυνομία ή Υπηρεσία Ασύλου) δεν πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές για την πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα (π.χ. δεν έχουν φωτογραφία ή ρητά αναφερόμενη ημ/νία έναρξης και λήξης), με αποτέλεσμα να διακόπτεται η πρόσβασή τους στην κοινωνική πρόνοια, αλλά και στην υγεία και στην αγορά εργασίας,⁷⁵ με αυτονόητες συνέπειες και για τις όποιες δυνατότητες στεγαστικής ασφάλειάς τους.

Όπως και σε άλλα κοινωνικά ζητήματα, η ανταπόκριση στο στεγαστικό (ή ενταξιακό) ζήτημα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες και οι προσφύγισες, σαφώς, μπορεί να υποστηριχθεί, αλλά όχι να περιοριστεί στη λογική των επιδοματικών πολιτικών. Αντιθέτως, με δεδομένο ότι το ζήτημα τη στέγης πλήττει έναν αυξανόμενο αριθμό ανθρώπων και κοινωνικών ομάδων, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην ΕΕ, βασικός γνώμονας δράσης θα πρέπει να είναι οι μακρόπνοες και συμπεριληπτικές πολιτικές που, προτεραιοποιώντας, μεν, τα εν γένει άτομα, όπως οι πρόσφυγες/ισσες, που βρίσκονται σε κοινωνικά δυσμενέστερη θέση, θα αποσκοπούν στο όφελος του κοινωνικού συνόλου, στη λογική της κοινωνικής ή/και προσιτής κατοικίας.

Συμπεράσματα

Η τρέχουσα έκθεση αποτυπώνει κάποια από τα ζητήματα που συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν οι αιτούσες/ούντες άσυλο και οι δικαιούχες/οι διεθνούς προστασίας σε σχέση με την πρόσβασή τους σε επαρκή στέγη στην Ελλάδα. Ως γενικό σχόλιο, είναι σαφές πως, υπό το πρίσμα και της τυπολογίας ΕΤΗΟΣ, που αναλύθηκε στη δεύτερη ενότητα, τα κενά και η προσωρινή φύση της στέγασης στο πλαίσιο του συστήματος υποδοχής, όπως και η συνεχιζόμενη έκθεση ή/και εξώθηση των προσφύγων/ισών σε συνθήκες ανέχειας και αστεγίας/επισηφαλούς στέγασης, κλονίζουν καθημερινά το σεβασμό του δικαιώματος στην επαρκή στέγη. Πέραν των νομικών υποχρεώσεων, που δεσμεύουν την Ελλάδα στη βελτίωση των συνθηκών υποδοχής, το ζήτημα θα πρέπει να εξεταστεί συνολικά και συμπεριληπτικά, με στόχο την προάσπιση του δικαιώματος όλων σε επαρκή στέγη/κατοικία και ιδίως των πλέον ευάλωτων, όπως οι μόνες γυναίκες, τα άτομα με ψυχικά προβλήματα και τα ασυνόδευτα παιδιά.

Προς αυτό το σκοπό, με βάση την εμπειρία και το συγκεκριμένο πεδίο της τεχνογνωσίας τους, οι οργανώσεις-εταίροι του έργου παραθέτουν τις εξής, ενδεικτικές, συστάσεις.

Ενδεικτικές Συστάσεις

Η Ελληνική Πολιτεία θα πρέπει:

- Να μεριμνήσει για την έγκαιρη και συμπεριληπτική υλοποίηση της νέας **Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη αιτούντων άσυλο και δικαιούχων διεθνούς προστασίας**, τη δημοσίευση της οποίας στις 29 Νοεμβρίου οι οργανώσεις-εταίροι, καταρχήν, καλωσορίζουν, επιφυλασσόμενες για την παροχή εκτενέστερων σχολίων, κατόπιν ανάλυσής της.⁷⁶
- Με τη συνδρομή και της ΕΕ, να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια φιλοξενίας των αιτούντων/ουσών σε δομές μικρής κλίμακας, εντός του αστικού ιστού, που θα στελεχώνονται από το απαραίτητο, κατά περίπτωση, εξειδικευμένο προσωπικό, όπου απαιτείται.
- Με δεδομένη την έλλειψη βιώσιμων εναλλακτικών στέγασης, να απέχει από την έξωση προσφύγων/ισών από το σύστημα υποδοχής, στις περιπτώσεις που αυτό θα οδηγούσε ευλόγως σε κίνδυνο αστεγίας ή/και επισηφαλούς διαβίωσης. Στο ίδιο πλαίσιο, θα πρέπει να καταβληθεί κάθε δυνατή προσπάθεια εύρεσης εναλλακτικών, με τη συνδρομή και της ΕΕ και σε διαβούλευση με τους πρόσφυγες/τις προσφύγισες, αλλά και τις τοπικές κοινωνίες.
- Να θεσπίσει μέτρα ασφάλειας και προστασίας κατά τη διαχείριση των εγκαταστάσεων υποδοχής, τα οποία να προωθούν την προστασία

και την αξιοπρέπεια των διαμένοντων/ουσών, με έμφαση στην ασφάλεια των γυναικών και των ατόμων που υπόκεινται σε διακρίσεις, όπως τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ, χωρίς να θίγονται τα δικαιώματα και οι ελευθερίες τους.

- Να αξιοποιήσει και ενισχύει τα διαθέσιμα εργαλεία και πιλοτικά προγράμματα που ήδη υπάρχουν ή/και βαίνουν προς υλοποίηση και στην Ελλάδα, στη λογική της κοινωνικής κατοικίας ή/και της οικονομικά προσπής κατοικίας, η οποία οφείλει να είναι συμπεριληπτική και θα μπορούσε να έχει και επιπρόσθετα οφέλη για τις τοπικές οικονομίες.⁷⁷
- Ιδίως σε περιπτώσεις ευάλωτων ατόμων, όπως οι επιζώσες έμφυλης βίας, να απέχει από την αυτοματοποιημένη επιβολή της διοικητικής κράτησης, η οποία σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αποτελεί έσχατο μέτρο, μόνο για τις εξαιρετικές περιπτώσεις που δεν μπορούν να εφαρμοστούν εναλλακτικά μέτρα.
- Για τα θύματα έμφυλης βίας για τα οποία χρειάζεται άμεση απομάκρυνση από τον κακοποιητή να υπάρχουν δομές μικρής διάρκειας ασφαλούς στέγασης με δεδομένο ότι δεν υπάρχει επάρκεια θέσεων στο δημόσιο σύστημα ξενώνων.
- Να προβεί στη συστηματικότερη καταγραφή του αριθμού ατόμων που ζουν σε συνθήκες παντελούς έλλειψης στέγης ή/και ακραίας στεγαστικής επισφάλειας και στην τακτική δημοσιοποίηση σχετικών στατιστικών και δεδομένων, κατά τρόπο που να ευνοεί τη χάραξη εστιασμένων πολιτικών καταπολέμησης της αστεγίας, χωρίς απο-

κλεισμούς, με βάση και τις ειδικότερες ανάγκες των πληττόμενων ατόμων (π.χ. ψυχικής υγείας), όπως οι επιζώσες/ωντες έμφυλης βίας, αλλά και τα μέλη της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ που συχνά υφίστανται πολλαπλούς αποκλεισμούς. Προς αυτό το σκοπό, η στήριξη των τοπικών αυτοδιοικήσεων, όπως και η συνδρομή της κοινωνίας των πολιτών, μπορεί να είναι καθοριστική, με δεδομένη τη συγκριτική εγγύητά τους με τον εν λόγω πληθυσμό.

- Να διασφαλίζει πως οι κτιριακές υποδομές και ο σχετικός υλικοτεχνικός εξοπλισμός όσων δομών αξιοποιούνται στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΣΤΙΑ, πληρούν τα απαραίτητα κριτήρια αξιοπρεπούς διαβίωσης ως προϋπόθεση για τη συμπεριληψή τους στο στεγαστικό απόθεμα του προγράμματος.
- Να επιταχύνει την υλοποίηση του προγράμματος Helios Junior για την κάλυψη του κενού που ανακύπτει στη μετάβαση των ασυνόδευτων παιδιών στην ενήλικη ζωή, αξιοποιώντας και την εμπειρία που έχει αποκτηθεί από την έως τώρα λειτουργία του προγράμματος Helios.
- Να λαμβάνει υπόψη τις προτάσεις και να διαβουλευεται με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών που υλοποιούν ή/και καλούνται εν συνεχεία να υλοποιήσουν τα στεγαστικά προγράμματα (π.χ. ΕΣΤΙΑ, Ημιαυτόνομη διαβίωση), στο στάδιο της κατάρτισης και του σχεδιασμού της χρηματοδότησης των εν λόγω προγραμμάτων, ώστε να είναι εφικτή η μέγιστη δυνατή αποφυγή κενών κατά το στάδιο της υλοποίησης.

- Να ρυθμίσει το κενό που ανακύπτει κατά την ανανέωση των αδειών διαμονής των προσφύγων/ισσών. Το ζήτημα θα μπορούσε να λυθεί και μέσω της χορήγησης βεβαιώσεων που να πληρούν τα τεχνικά πρότυπα των βεβαιώσεων του άρθρου 9(5) **N. 4251/2014** (π.χ. φωτογραφία, ρητή αναφορά σε ημ/νία έναρξης και λήξης και μοναδικό αριθμό βεβαίωσης) και με την ρητή πρόβλεψη στο νόμο πως οι κάτοχοι των εν λόγω βεβαιώσεων έχουν τα ίδια δικαιώματα όπως εάν είχαν στα χέρια τους την άδεια διαμονής.
- Σε ό,τι αφορά συγκεκριμένα το πρόγραμμα Helios, θα πρέπει να εξετασθεί η απλοποίηση των διαδικασιών και ιδίως η αποσύνδεση του βοηθήματος που προορίζεται για την υποβολή των προσφύγων/ισσών στην εύρεση στέγης, από την ανάγκη προσκόμισης μισθωτηρίου συμβολαίου.
- Να αναθεωρήσει την απόφαση ορισμού της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας, η οποία, μεταξύ άλλων, οδηγεί σε αυξημένο κίνδυνο ανέχειας και αστεγίας.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα πρέπει:

- Ως θεματοφύλακας των Συνθηκών, να ασκήσει ενεργά το ρόλο διασφάλισης της τήρησης των νομικών υποχρεώσεων της Ελλάδας σε σχέση με την υποδοχή. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στη διασφάλιση πως όσες/οι φτάνουν στα ελληνικά σύνορα δεν κρατούνται εξ ορισμού και ότι οι περιορισμοί στη μετακίνηση, στο νόμο και στην πράξη, συμμορφώνονται με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- Να υποστηρίξει την Ελλάδα στην εφαρμογή συμπεριληπτικών πολιτικών κοινωνικής στέγης/κατοικίας, μέσω υλικής και τεχνικής υποστήριξης.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα πρέπει:

- Να αναθεωρήσουν την πρόταση για το νέο Σύμφωνο Μετανάστευσης και Ασύλου, το οποίο αντί να επιλύει τα δομικά κενά του ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, όπως το έλλειμμα έμπρακτης αλληλεγγύης για την προστασία των προσφύγων, συνεχίζει να ρίχνει το βάρος στα κράτη και τις κοινότητες υποδοχής. Πέραν των αρνητικών συνεπειών ως προς το σεβασμό των δικαιωμάτων των αιτούντων/ουσών άσυλο, αυτό έχει αναπόφευκτες συνέπειες και για τη δυνατότητα ανταπόκρισης των κοινωνιών υποδοχής στις ανάγκες ένταξης όσων αναγνωρίζονται ως δικαιούχοι/ες διεθνούς προστασίας.

1. Το ερωτηματολόγιο είναι χωρισμένο σε τέσσερις θεματικές, που καλύπτουν τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων/ουσών, τη στέγαση, την απασχόληση και την υγεία. Εως τη στιγμή της συγγραφής ήταν εφικτό να αξιοποιηθεί περιορισμένος, μόνο, αριθμός συμπληρωμένων ερωτηματολογίων, τα οποία, ωστόσο, δίνουν μία αρχική εικόνα για την εμπειρία των συμμετεχόντων/ουσών, σχετικά με την πρόσβαση στη στέγη. Η συλλογή/ανάλυση των ερωτηματολογίων θα συνεχιστεί κατά τη διάρκεια του έργου, οπότε και θα είναι εφικτή η εκτενέστερη παρουσίαση των αποτελεσμάτων.
2. Άρθρο 25 (1), Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.
3. Άρθρο 11, Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα του 1966, όπως κυρώθηκε με τον Ν. 1532/1985; Άρθρο 5 (ιι) Διεθνούς Σύμβασης για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, όπως κυρώθηκε με το Ν.Δ. 494/1970; Άρθρο 14 (2,θ), Διεθνούς Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών, όπως κυρώθηκε με το Ν. 1342/1983; Άρθρο 27 (3) Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του 1989, όπως κυρώθηκε με το Ν. 2101/1992; Άρθρα 15, 16, 19, 23, 30 και 31 Αναθεωρημένου Κοινωνικού Χάρτη, όπως κυρώθηκε από το Ν. 4359/2016; Άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως κυρώθηκε με το Ν.Δ. 53/1974
4. Άρθρο 21 Σύμβασης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, όπως κυρώθηκε με το Ν.Δ. 3989/1959.
5. Άρθρα 17 και 18, ΟΔΗΓΙΑ 2013/33/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 26ης Ιουνίου 2013 σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποβολή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιάρθρωση).
6. Άρθρο 29 Ν. 4042/2012.
7. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant), Δεκέμβριος 1991, E/1992/23: <https://bit.ly/3oqHx07>. Παράλληλα, όπως επισημαίνει και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ), «η υγιής κατοικία είναι ένα καταφύγιο, που υποστηρίζει μια κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευημερίας». ΠΟΥ, Housing and health guidelines: Recommendations to promote healthy housing for a sustainable and equitable future, 23 Νοεμβρίου 2018: <https://bit.ly/3BPILHC>, σ.2.
8. Ενδέχεται, η έλλειψη ή/και η ακαταλληλότητα της στέγης συνδέεται άμεσα με αυξημένους κινδύνους για την υγεία, αλλά και με αυξημένα ποσοστά ψυχικών νοσημάτων (έως και 100%) και θνησιμότητας για τα άτομα που διαβιώνουν εκτός στέγης. ΠΟΥ, 2018, ο.π. και ΕΙΑΔ, Έλλειψη στέγης - ένα δυναμικό και πολυπαραγοντικό φαινόμενο που απαιτεί αξιόπιστα δεδομένα και καθετοποιημένες παρεμβάσεις εθνικών πολιτικών για την αντιμετώπισή του: η περίπτωση δύο ευάλωτων ομάδων, Φεβρουάριος 2021: <https://bit.ly/3wyhFDR>, σ.16.
9. OHCHR, 1991, ο.π. και UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Fact Sheet No. 21, The Human Right to Adequate Housing, Νοέμβριος 2009, Fact Sheet No. 21/Rev.1: <https://bit.ly/3CW2W8j>, σσ. 3-9.
10. Άρθρο 29 (1) Ν. 4042/2012.
11. Άρθρο 29 (2) Ν. 4042/2012.
12. FEANTSA, ETHOS - ευρωπαϊκή τυπολογία για την έλλειψη στέγης και τον αποκλεισμό από την κατοικία: <https://bit.ly/3qkWrIt>.
13. Απάντηση του κ. Andor εξ' ονόματος της Επιτροπής, E-2564/10EL, 2 Ιουνίου 2010: <https://bit.ly/3bS8rcb>.
14. ECRE, The Right to Housing for Beneficiaries of international protection, Δεκέμβριος 2016: <https://bit.ly/3CWQDbk>, σ. 4 κ.ε.
15. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 7: The right to adequate housing (Art.11): forced evictions, 20 Μαΐου 1997, E/1998/22: <https://bit.ly/3wqMUAM>, παραρ. 13.
16. CESCR, 20 Μαΐου 1997, ό.π. παραρ. 16.
17. iefimerida, «Μηταράχης: 10.000 πρόσφυγες και μετανάστες εκτός δομών φιλοξενίας από σήμερα», 1 Ιουνίου 2020: <https://bit.ly/2Zg5z2e>.
18. CESCR, 20 Μαΐου 1991, ό.π.; OHCHR, 2009, ό.π., σσ. 29-34 και FEANTSA, Housing-Related Binding Obligations on States from European and International Case Law, 13 Ιουνίου 2016: <https://bit.ly/3BYEm5h>.
19. Fondation Abbé Pierre & FEANTSA, Sixth Overview of Housing Exclusion in Europe, Μάιος 2021, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3bZQfDw>, σ17 και Εύη Σάλτου, «Άστεγοι : Οι «ακόρατοι» άνθρωποι που ζουν ανάμεσα μας», in.gr, 28 Νοεμβρίου 2020: <https://bit.ly/303JDQr>.
20. Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Συνοπτικά Αποτελέσματα Καταγραφής Αστέγων, Μάιος 2018: <https://bit.ly/3Dt9oDV>.
21. Βλ. και ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου «σχετικά με την πρόσβαση σε αξιοπρεπή και οικονομικά προσιτή στέγαση για όλους» τον Δεκέμβριο του 2020: <https://bit.ly/2ZdQXnl>.
22. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “European platform to combat homelessness launched”, 21 Ιουνίου 2021: <https://bit.ly/2ZrjXwv>; “The European Pillar of Social Rights in 20 principles”: <https://bit.ly/2ZiOsAl>.
23. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Διεθνής Προστασία -Παράρτημα Α, Οκτώβριος 2021: <https://bit.ly/3FnaMIO>.
24. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, «Βασικά σημεία συνέντευξης του Υπουργού Μετανάστευσης και Ασύλου, κ. Νότη Μηταράκη, στην γερμανική ιστοσελίδα της εφημερίδας Bild», 1 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/3FZsqCM>.
25. Βλ. σχετικό τμήμα «Στατιστικά» και «Εθνική κατάσταση για το προσφυγικό/μεταναστευτικό ζήτημα» στην ιστοσελίδα Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου: <https://bit.ly/3E685Ff>.
26. ΚΥΑ 42799/2021, Καθορισμός τρίτων χωρών που χαρακτηρίζονται ως ασφαλείς και κατάρτιση εθνικού καταλόγου, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 86 του ν. 4636/2019 (Α' 169), 7 Ιουνίου 2021, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3cr2dA3>;

27. Συμπεριλαμβανομένων των πηγών που κατά παράδοχο τρόπο συνοδεύουν την κατά τα άλλα θετική εισήγηση του αρμόδιου Διοικητή της Υπηρεσίας Ασύλου, για τον ορισμό της Τουρκίας ως «ασφαλούς». Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Εισήγηση περί χαρακτηρισμού της Τουρκίας ως Ασφαλούς Τρίτης Χώρας, 14 Μαΐου 2021, ΑΠ.: 8815 /21: <https://bit.ly/3FLAPK3>. Για περισσότερα, βλ. μεταξύ άλλων: HIAS & Equal Rights Beyond Borders, «Η ελληνική υπηρεσία ασύλου κοινοποιεί επίτελους την “εισήγηση” με βάση την οποία η Τουρκία χαρακτηρίστηκε ασφαλής τρίτη χώρα και φαίνεται να υποστηρίζει το αντίθετο», 23 Ιουλίου 2021: <https://bit.ly/3oLKKSe>; ΕΣΠ & RSA, Αίτηση ακύρωσης κατά της Απόφασης με την οποία η Τουρκία χαρακτηρίστηκε ασφαλής τρίτη χώρα, 7 Οκτωβρίου 2021: <https://bit.ly/3x2V4zr>; ΕΣΠ et.al., “Ασφαλής” η Τουρκία, ανασφαλείς οι πρόσφυγες: Η ουσιαστική εξέταση των αιτήσεων ασύλου είναι η μόνη ασφαλής λύση για άτομα που χρήζουν διεθνούς προστασίας (βλ. και σχετικές πηγές), 14 Ιουνίου 2021: <https://bit.ly/3x2tV3c>.ntry.
28. RSA, «Η Σύμβαση για τους Πρόσφυγες του 1951 απειλείται: Η Ευρώπη μετατρέπει την Ελλάδα σε εργαστήριο αντι-προσφυγικής πολιτικής», Ιούνιος 2021: <https://bit.ly/3nwmJ3q>.
29. AIDA, Country Report on Greece (2020 update), Ιούνιος 2021: <https://bit.ly/3rt7AaZ>, σσ.54-56.
30. ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασουνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα, 15 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/3z2b6G7>.
31. Άρθρο 55 (1) Ν. 4636/2019.
32. ΕΔΔΑ, Υπόθεση M.S.S. Κατά Βελγίου και Ελλάδας Προσφυγή υπ’άρ. 30696/09’, 21 Ιανουαρίου 2011: <https://bit.ly/3cYSi51>.
33. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Σχέδιο Δράσης για την Ενσωμάτωση και την Ένταξη, 24 Νοεμβρίου 2020: <https://bit.ly/3G1m71g>, σ.7.
34. Εθνικό Συντονιστικό Κέντρο Ελέγχου Συνόρων, Μετανάστευσης και Ασύλου (Ε.Σ.Κ.Ε.Σ.Μ.Α.), Εθνική κατάσταση για το προσφυγικό / μεταναστευτικό ζήτημα, 18 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/3x8gxHm>.
35. Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ), SMS Factsheets, Οκτώβριος 2021: <https://bit.ly/3nD8bnT>.
36. ΔΟΜ, SMS Factsheets, Σεπτέμβριος 2020, διαθέσιμο στα αγγλικά στο: <https://bit.ly/3G0HvVY>.
37. Ενδεικτικά, ΕΣΠ & Oxfam, Lesbos Bulletin (January-February 2020): <https://bit.ly/3qVbokK>.
38. Ενδεικτικά, Ερξυν, «Το Καρά Τεπέ κλείνει, ο Ελαιώνας εξοθλιώνεται», 7 Μαΐου 2021: <https://bit.ly/3dfU2r2>. Αντίστοιχη έλλειψη σχεδίου παρατηρήθηκε και στο πλαίσιο εκκένωσης των καταλήψεων. ΕΣΠ, «Χριστούγεννα, το οδοιπορικό της αστεγίας συνεχίζεται», 23 Δεκεμβρίου 2019: <https://bit.ly/3ljsgba>.
39. Μεταξύ πολλών άλλων, ΑΡΣΙΣ, ΕΣΠ και άλλοι, Κοινή δήλωση 6 οργανώσεων σχετικά με τις πρακτικές των παράνομων επαναπροωθήσεων στην Ελλάδα, 15 Φεβρουαρίου 2021: <https://bit.ly/3FB5S61> και RSA, Χρονοδιάγραμμα παράνομων επαναπροωθήσεων και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη θάλασσα, 29 Δεκεμβρίου 2020: <https://bit.ly/30RuF8c>.
40. Κονδύλης, Η. και άλλοι, Οι Επιπτώσεις της Πανδημίας Covid-19 σε Μετανάστες, Πρόσφυγες και Αιτούντες Άσυλο στην Ελλάδα: Αναδρομική Ανάλυση Δεδομένων Επιτήρησης σε Εθνικό Επίπεδο (Φεβρουάριος-Νοέμβριος 2020), 18 Φεβρουαρίου 2021: <https://bit.ly/3nzZ5Jz>.
41. Πληροφορίες από συνάντηση του Health Working Group στις 27 Οκτωβρίου 2021.
42. Από την αρχή της πανδημίας, οι διαμένοντες/ουσες του συνόλου των δομών υποδοχής και φιλοξενίας πολιτών τρίτων χωρών, υπάγονται σε αυστηρό περιορισμό της κυκλοφορίας τους. Ενδεικτικά, βάσει της τελευταίας σχετικής Κοινής Υπουργικής Απόφασης, με εξαιρέσεις, δυνατότητα κυκλοφορίας έχουν μόνο οι εκπρόσωποι οικογενειών ή ομάδων, μόνο για την κάλυψη των απαραίτητων αναγκών τους και μόνο εντός προβλεπόμενου χρόνου (7:00-21:00). ΚΥΑ Δ1 α1/Γ.Π.οικ. 69136/2021 - ΦΕΚ 5138/Β/5-11-2021: <https://bit.ly/3rcJhU7>.
43. Διεθνής Επιτροπή Διάσωσης (IRC), 17 Δεκεμβρίου 2020, Βήτσανοι Περιορισμοί: Ό Αντικτύπος της Ευρωπαϊκής Πολιτικής των hotspot στην Ψυχική Υγεία των Αιτούντων Άσυλο στα Νησιά: <https://bit.ly/3CEsBRJ> και MsF, «Ένα χρόνο μετά τις φωτιές στη Μόρια, η Ευρώπη συνεχίζει να στερεί την αξιοπρέπεια από πρόσφυγες, μετανάστες και αιτούντες άσυλο στα ελληνικά νησιά», 8 Σεπτεμβρίου 2021: <https://bit.ly/3czbYJR>.
44. IRC, 17 Δεκεμβρίου 2021, όπ.π.
45. Ενδεικτικά, έως και τον Οκτώβριο του 2021, 5 από τους καταυλισμούς της ενδοχώρας συνέχιζαν να μη διαθέτουν πρόσβαση σε δημόσιες συγκοινωνίες. ΔΟΜ, Οκτώβριος 2021, όπ.π.
46. Βλ. και Action for Education, Διεθνής Αμνηστία και άλλες 43 οργανώσεις, Σεπτέμβριος 2021, «Walling off welcome: New reception facilities in Greece reinforce a policy of refugee containment and exclusion»: <https://bit.ly/3cBQONW>.
47. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 24 Νοεμβρίου 2020, όπ.π., σ.7.
48. ΕΣΠ, «Η Νέα Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή Σάμου: Μία Απομονωμένη «Σύγχρονη Φυλακή»», 18 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/3x9hi2K>.
49. Ενδεικτικά, AlJazeera, “Prisons in paradise: Refugees detentions in Greece raise alarm”, 22 Οκτωβρίου 2021: <https://bit.ly/3qTeJ3X>.
50. Σε μια καλοδεχούμενη εξέλιξη, τον Απρίλιο του 2021 οι οικογένειες με μικρά παιδιά αφέθηκαν ελεύθερες. Ωστόσο, μένει να φανεί αν θα αποτελέσουν την απαρχή ενός διαφορετικού μοντέλου υποδοχής ή μια προαρκήρ εξαίρεση. Equal Rights Beyond Borders, Detained and Forgotten at the Gates of the EU: Detention of Migrants on the Island of Kos, Νοέμβριος 2021: <https://bit.ly/3cAPF32>; RSA et.al., The Workings of the Screening Regulation, Ιανουάριος 2021: <https://bit.ly/3l3xWGI>.
51. Πληροφορίες από το Inter-Agency Consultation Forum Λέσβου στις 7 Οκτωβρίου 2021 και επικοινωνία με διαμένοντα στον καταυλισμό της Ριτώνας στα τέλη Οκτωβρίου 2021. Βλ. και IRC et.al, Joint NGO Briefing on the situation in Greece, 27 Οκτωβρίου 2021: <https://bit.ly/3nHewly>.

52. ΔΟΜ, Οκτώβριος 2021, ό.ππ.
53. Το Πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ υλοποιείται από την Υπηρεσία Υποδοχή και Ταυτοποίησης του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, σε συνεργασία με τοπικές αρχές και οργανώσεις και παρέχει στέγη σε αιτούντες/ούσες άσυλο, κυρίως, σε διαμερίσματα. Σχετικά, βλ. <https://bit.ly/318oGj8>.
54. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, ESTIA 2021 FACTSHEET (Ιούνιος-Ιούλιος-Αύγουστος), 31 Αυγούστου 2021: <https://bit.ly/3nDTLEd>.
55. Ενδεικτικά, βλ. ΕφΣυν, «Περίεργες περικοπές στις μικρές δομές φιλοξενίας», 19 Οκτωβρίου 2020: <https://bit.ly/3G1KQ7c> και «ΕΣΤΙΑ II: μειωμένα κονδύλια, αυξημένοι κίνδυνοι για τους πρόσφυγες», 8 Αυγούστου 2020: <https://bit.ly/3E9ubg8>.
56. Μεταξύ άλλων, ΕΣΠ et.al., 27 Οκτωβρίου 2021, ό.ππ. και Κοινή ανακοίνωση 30 οργανώσεων, «Ένα μεγάλο πιασώρισμα στην ένταξη: Η περικοπή του βοηθήματος σε αιτούντες άσυλο», 24 Ιουνίου 2021: <https://bit.ly/3nEo8KE>.
57. Συγκεκριμένα, 960 άτομα το 2020 και άλλα 501 το 2021 (έως τα μέσα Νοεμβρίου).
58. Στοιχεία UNHCR & DIOTIMA PROJECT GBV Prevention, Reponse and Legal aid to PoC in Athens, Thessaloniki, Lesvos, Samos, Chios, Kos, and Leros. Στην πλειοψηφία, οι παραπομπές αφορούσαν αιτούσες άσυλο και σε ένα μικρότερο ποσοστό επιζώσες που έχουν ήδη λάβει καθεστώς διεθνούς προστασίας στην Ελλάδα.
59. Για περισσότερα: Κέντρο Διοτίμα, Τελική Έκθεση: Έρευνα για την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στον Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Πληθυσμό, Δεκέμβριος 2019: <https://bit.ly/3y1358A>.
60. ΕΚΚΑ, Επικαιροποιημένη κατάσταση: Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα, 15 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/31in0UH>.
61. IRC, Μια ευκαιρία για ένα καλύτερο μέλλον: Πρόγραμμα υποστηριζόμενης διαβίωσης για την προστασία των ασυνόδευτων παιδιών, 16 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/319FR4P>; Oxfam & ΕΣΠ, Teach us for what is coming, Ιούνιος 2021: <https://bit.ly/3i20Lmm>.
62. Άρθρο 114 Ν 4636/2019, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 111. Ν, 4674/2020 και σχετική ΚΥΑ 13348, ΦΕΚ Β' 1190/7-4-2020.
63. Ενδεικτικά, euronews, «Πρόσφυγες στην πλατεία Βικτωρίας: «Δεν έχουμε που να πάμε, κανείς δεν νοιάζεται για εμάς», 16 Ιουνίου 2020: <https://bit.ly/3Djqjll> και tnxs, «Άστεγοι πρόσφυγες στην πλατεία Βικτωρίας: Αντί για στέγη, αστυνομικοί...», 16 Ιουνίου 2020: <https://bit.ly/32Mwb03>.
64. Κέντρο Διοτίμα, «Άστεγες πολλές προσφύγισες – θύματα έμφυλης βίας», 16 Ιανουαρίου 2020: <https://bit.ly/3o949Eg>.
65. Το πρόγραμμα Helios αποσκοπεί στην ένταξη των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στην Ελλάδα, μέσα από ένα πλέγμα δράσεων, όπως η υποστήριξη της στέγασης και η εκμάθηση ελληνικών. Για περισσότερα: <https://bit.ly/31ekfTL>.
66. ΔΟΜ, Helios Factsheet έως και τις 22 Νοεμβρίου 2021: <https://bit.ly/3xfouuj>.
67. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Διεθνής Προστασία - Παράρτημα Α, ό.ππ.
68. Δεν είναι τυχαίο πως και σε νέα, πανελλαδικής κλίμακας, συμμετοχική έρευνα, που διεξήγη η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τον Πρόσφυγες τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο του 2021, ένα από τα βασικότερα αιτήματα των συμμετεχόντων/ουσών προσφύγων/ισσών και αιτούντων/ουσών άσυλο ήταν η υποχρεωτική εκμάθηση της ελληνικής ήδη από τη στιγμή της άφιξης. Πληροφορίες από παρουσίαση αρχικών αποτελεσμάτων της έρευνας στο Protection Working Group στις 15 Νοεμβρίου 2021.
69. Σχετικά με το πρόγραμμα Helios βλ. και τη σχετική ιστοσελίδα του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου στο: <https://bit.ly/3xdnC9w>.
70. Άρθρο 30 Ν.4636/2019.
71. Βλ. και ΑΙΔΑ, ό.ππ. σσ. 250-251 και RSA, Πρόσβαση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας σε δικαιολογητικά έγγραφα και κοινωνικά δικαιώματα, Μάρτιος 2021: <https://bit.ly/3cBXhZv>.
72. Βλ. σχετικές πληροφορίες στην ιστοσελίδα του ΟΠΕΚΑ στο: <https://bit.ly/3CEFCnX>.
73. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Διεθνής Προστασία - Παράρτημα Α, ό.ππ.
74. Μεταξύ άλλων, απόφαση Ανώτερου Διοικητικού Δικαστηρίου Ρηνανίας-Βεστφαλίας NRW, 10 LB 244/20, στις 19/4/21, Διοικητικού Δικαστηρίου Ρέγκενσμπουργκ, RO 13 E 21.31087, στις 2/9/21, Ολλανδικού Συμβουλίου της Επικρατείας, 202005934/1/V3, στις 28/7/21 και 202006295/1/V3, στις 28/07/21, όπως και Δικαστηρίου Αλλοδαπών Βελγίου, 258 321, στις 16/7/21, 259 385, στις 13/8/21 και 259 386 στις 13/08/2021. Βλ. και τη σχετική, από 1 Ιουνίου 2021, ήπια επίπληξη 6 κρατών μελών την Ελλάδα, λόγω των αποκαλούμενων «δευτερογενών μετακινήσεων» δικαιούχων διεθνούς προστασίας από την Ελλάδα, κυρίως, προς τη Γερμανία, στο: <https://bit.ly/3DJlYyU>.
75. ΑΙΔΑ, ό.ππ., σσ. 229-231.
76. Η δημοσίευση της Εθνικής Στρατηγικής, δυστυχώς, έλαβε χώρα όταν το κείμενο της έκθεσης είχε κλείσει και συνεπώς δεν ήταν εφικτή η συμπερίληψη σχετικών προτάσεων, για τις οποίες οι οργανώσεις-εταίροι πιθανά θα επανέλθουν σε δεύτερο χρόνο.
77. Για περισσότερα, βλ. Χατζηπροκοπίου Π., Καραγιάννη Μ., Καψάλη Μ., Οικονομικά και Κοινωνικά Προσιτά Κατοικία στη Θεσσαλονίκη, Επιτελική Περίληψη Ερευνητικού Έργου ΑΠΘ, Αναπτυξιακή Μείζονας Αστικής Θεσσαλονίκης Ανώνυμη Εταιρεία-Αναπτυξιακός Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης - ΜΑΘ ΑΕ, Απρίλιος 2021: <https://bit.ly/3nRoLkL>.

Διαχειριστής Επιχορήγησης:

Φορέας Υλοποίησης:

Εταίροι: